

Till socialutskottet

Inledning

I proposition 1997/98:182 föreslår regeringen att riksdagen skall godkänna den av regeringen i propositionen presenterade strategin för det fortsatta arbetet med att förverkliga och genomföra FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) i Sverige. Med anledning av propositionen har väckts fyra motioner. Propositionen och motionerna har hänvisats till socialutskottet som har berett bl.a. justitieutskottet tillfälle att yttra sig häröver samt över ett stort antal till socialutskottet under allmänna motionstiden år 1998 väckta motioner som socialutskottet avser att behandla i ärendet.

Saken föranleder följande yttrande från justitieutskottet.

Utskottet

Avgränsning av yttrandet

I propositionen behandlas en rad frågor som rör barn och som sträcker sig över samhällets alla områden. Utskottet kommer att begränsa sitt yttrande till sådana frågor som regeringen tar upp och som ligger inom utskottets beredningsområde. I anslutning härtill behandlas några av de motionsyrkanden som väckts med anledning av propositionen medan övriga motionsyrkanden inte föranleder något yttrande från utskottet. Det sagda innebär att utskottet kommer att ta upp frågor som rör barn som dömts till en påföljd som innebär frihetsberövande (prop. s. 13–14), barn som offer för brott (prop. s. 47–50 samt motion 1998/99:So7 yrkande 5), könsstympning (prop. s. 47–50) och barn med föräldrar i fängelse (prop. s. 56–57 samt motionerna 1998/99:So5 yrkande 2 och 1998/99:So7 yrkande 7).

Frihetsberövande påföljder

I barnkonventionens artikel 37 finns en rad bestämmelser till skydd för barn som frihetsberövats. På en punkt har det ifrågasatts om Sverige fullt ut uppfyller konventionens krav. Det gäller kravet i artikel 37 c att ett frihetsberövat barn skall hållas åtskilt från vuxna, om det inte anses vara till barnets bästa att inte göra detta. I samband med att konventionen ratificerades föreslog regeringen att Sverige skulle göra förbehåll på denna punkt. Justitieut-

skottet delade i sitt yttrande till socialutskottet regeringens bedömning (se prop. 1989/90:107, JuU3y). – Bakgrunden var att det inte finns några särskilda kriminalvårdsanstalter för barn i Sverige och att vi i Sverige i påföljdshänseende särbehandlar en större grupp än vad som förutsatts i konventionen. Medan barnkonventionen sålunda definierar ett barn som en person som inte fyllt 18 år innebär de svenska reglerna i 30 kap. 5 § brottsbalken särbehandling dels av barn som vid brottets begående fyllt 15 men inte 18 år, dels av ungdomar som vid brottets begående fyllt 18 men inte 21 år med något olika regler för de två åldersgrupperna. Varje år döms ett litet antal ungdomar under 18 år till fängelse, huvudsakligen för grova våldsbrott. Barn under 15 år är inte straffmyndiga och kan alltså över huvud taget inte dömas till påföljd för brott. – Socialutskottet fann emellertid att det inte var nödvändigt med ett sådant förbehåll och föreslog följaktligen riksdagen att ratificera barnkonventionen utan förbehåll (se 1989/90:SoU28), vilket också blev riksdagens beslut. Sverige har därefter vid flera tillfällen kritiserats för att vi på denna punkt inte uppfyller de krav som barnkonventionen ställer.

Regeringen redovisar i propositionen (s. 14 f) en nyligen företagen ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt. Enligt en uttrycklig regel i 8 § som trädde i kraft den 1 januari 1999 får barn som inte fyllt 18 år endast placeras tillsammans med äldre intagna om det är till barnets bästa (prop. 1997/98:95, JuU19). I samma paragraf förtydligas också kravet på särbehandling av ungdomar i åldern 18–21 år. Utskottet vill i sammanhanget även nämna de nya reglerna för frihetsberövande påföljder för barn och ungdomar som också trädde i kraft den 1 januari (prop. 1997/98:96, JuU21). De nya reglerna innebär att rätten, om den finner att ett fängelsestraff bör utdömas för ett brott som begåtts av en person som inte fyllt 18 år, först skall överväga om det är en tillräcklig påföljd att i stället överlämna den unge till slutet ungdomsvård enligt 31 kap. 1 a § brottsbalken. Denna nya påföljd är tidsbestämd till lägst 14 dagar och högst fyra år. Verkställigheten sker på institutioner som drivs av Statens institutionsstyrelse. Denna ordning beräknas medföra att det fåtal ungdomar som tidigare varje år dömts till fängelse kommer att minska kraftigt.

Utskottet konstaterar att de nya reglerna, som utskottet i nyssnämnda betänkanden tillstyrkt, utformats så att de överensstämmer med barnkonventionens allmänna krav på att alltid se till barnets bästa. Genom de nya reglerna uppfyller Sverige också helt klart de krav som barnkonventionen i här aktuellt hänseende mer konkret ställer.

Barn som offer för brott

Under rubriken Barn som offer för brott tar regeringen bl.a. upp frågor som rör den pågående översynen av 6 kap. brottsbalken som behandlar sexualbrott. Bakgrunden till utredningen är, som utskottet konstaterade i sitt betänkande 1994/95:JuU24 s. 6, att bestämmelserna om sexualbrott i brottsbalken under senare år varit aktuella i ett flertal lagstiftningsärenden som resulterat i ett mycket stort antal ändringar av enskilda lagrum. Ändringarna har varit nödvändiga för att modernisera lagstiftningen men de har samtidigt fått till resultat att systematiken i lagregleringen på området i viss mån gått förlorad.

Det finns därför behov att på ett mer övergripande sätt se över 6 kap. och i det sammanhanget också överväga innehållet i de enskilda lagrummen. – Översynen görs av en parlamentarisk kommitté, Sexualbrottskommittén (dir. 1998:48), som skall ha avslutat sitt arbete senast den 1 september 2000.

Regeringen understryker i den nu aktuella propositionen (s. 45) att lagstiftningen tydligt måste förmedla att, om barn deltar i en sexuell aktivitet med en vuxen, detta är helt och hållet den vuxnes ansvar. Frågan om sexuellt utnyttjande av barn har under senare år tagits upp i många sammanhang, inte minst i samband med de diskussioner som förts med anledning av att barnkonventionen alltmer blir ett levande instrument i samhället. Barnkommittén har i sitt betänkande Barnets bästa i främsta rummet – FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige (SOU 1997:116) pekat på flera bestämmelser i brottsbalken där svensk lagstiftning på området inte överensstämmer med åtagandena i barnkonventionen och där nuvarande bestämmelser inte ger tillräckligt skydd. Detta gäller särskilt åldersgruppen 15 till 18 år. Regeringen framhåller att översynen av 6 kap. när det gäller sexualbrott mot barn skall göras bl.a. i ett barnkonventionsperspektiv.

En sådan fråga aktualiseras i motion So7 yrkande 5 (v) där det begärs att riksdagen hos regeringen skall begära ett förslag till ändring i 6 kap. 7 § brottsbalken.

Enligt detta lagrums första stycke skall bl.a. den som förmår ett barn under 15 år att företa eller medverka i någon handling med sexuell innebörd dömas för sexuellt ofredande till böter eller fängelse i högst två år under förutsättning att gärningen inte omfattas av straffbuden i 1–6 §§ som i sådana fall skall tillämpas.

Enligt andra stycket gäller detsamma om någon genom tvång, förledande eller annan otillbörlig påverkan förmår någon som fyllt 15 men inte 18 år att företa eller medverka i en handling med sexuell innebörd, om handlingen är ett led i framställning av pornografisk bild eller utgör en posering i annat fall än när det är fråga om framställning av en bild.

När det gäller barn under 15 år föreligger alltså enligt första stycket ett absolut förbud när det gäller alla sexuella handlingar. Förbudet i andra stycket som gäller åldersgruppen 15–18 år omfattar endast vissa sexuella handlingar, t.ex. posering, och det finns ett visst, begränsat utrymme för frivillig medverkan. Skillnaden sammanhänger med att ett barn som fyllt 15 år i princip själv har ett ansvar för sina sexuella handlingar; regeln i andra stycket grundas på att barn i åldern 15–18 år som utnyttjas i pornografiska sammanhang emellertid inte alltid själva kan överblicka och bedöma de långsiktiga konsekvenserna av sitt handlande (se prop. 1994/95:2 s. 19 f, JuU5 s. 5 f).

Paragrafen innehåller även ett tredje stycke som dock saknar intresse i detta sammanhang.

Motionsförslaget syftar till att förstärka skyddet för barn i åldern 15 till 18 år från att utnyttjas för pornografisk fotografering, posering och liknande.

Det finns ytterligare ett par brott som har nära samband med regleringen i 7 § andra stycket. Utskottet tänker här på brottet förförelse av ungdom i 10 §. Enligt den paragrafen skall den som genom att utlova eller ge ersättning skaffar eller söker skaffa sig tillfälligt sexuellt umgänge med någon som är under 18 år dömas för förförelse av ungdom till böter eller fängelse i högst

sex månader. Detta brott har i sin tur samma straffskala som den som gäller vid överträdelse av förbudet mot köp av sexuella tjänster. Enligt den regleringen (se SFS 1998:408) skall således den som mot ersättning skaffar sig en tillfällig sexuell förbindelse – om inte gärningen är belagd med straff i brottsbalken – dömas för köp av sexuella tjänster till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma gäller vid försök. Avslutningsvis vill utskottet också nämna att framställning av pornografiska bilder av barn kan vara att bedöma som barnpornografibrott enligt 16 kap. 10 a § brottsbalken.

I direktiven till Sexualbrottskommittén tas hithörande frågor upp under rubriken Koppleri och köp av sexuella tjänster respektive Användande av ungdomar vid sexuell posering och framställning av pornografiska bilder. Kommittén skall alltså utreda om det finns skäl och möjligheter att införa regler som begränsar eller försvårar för s.k. sexklubbar att rekrytera unga personer till sin verksamhet och om andra skadliga effekter av sådana klubbar kan undvikas genom lagstiftning eller på annat sätt. Kommittén skall vidare utreda hur förbudet mot köp av sexuella tjänster skall förhålla sig till de nuvarande bestämmelserna om förförelse av ungdom och koppleri. Slutligen skall kommittén också överväga om det absoluta förbudet att använda barn vid sexuell posering och framställning av pornografiska bilder bör omfatta även ungdomar mellan 15 och 18 år.

I kommitténs direktiv ingår också att utreda om kravet på dubbel straffbarhet hindrar en effektiv lagföring av sexualbrott, köp av sexuella tjänster av barn och handel med barn som begåtts utanför Sverige.

Utskottet, som delar uppfattningen att det behövs ett bättre rättsligt skydd för de äldre barnen i bl.a. den situation som motionärerna beskriver, har övervägt om denna fråga borde bli föremål för omedelbar lagstiftning. Utskottet har emellertid stannat för att detta skulle vara mindre lämpligt. Detta sammanhänger med att den pågående översynen av sexualbrottskapitlet som ovan framgått inletts bl.a. därför att lagändringar gjorts successivt och utan en tillräcklig överblick över hela kapitlet och det inbördes sambandet mellan brotten. Det vore enligt utskottets mening oklokt att nu besluta om provisorisk lagstiftning samtidigt som hela sexualbrottskapitlet är föremål för en grundläggande översyn där barns skyddsbehov är en av de prioriterade frågorna. Som framgått har regeringen också redan uppmärksammat den problematik som aktualiseras i motion So7 i aktuell del, och utskottet utgår från att regeringen återkommer med ett förslag till riksdagen. Något tillkännagivande till regeringen med anledning av motionen i denna del behövs alltså inte.

Könsstympning

I propositionen (s. 47 f) framför regeringen att möjligheterna att lagföra den som utfört eller medverkat till könsstympning utomlands bör utvidgas. Utskottet behandlade en liknande fråga i våras i sitt betänkande 1997/98:JuU13. Utskottet fann då att beredningen av Barnkommitténs betänkande framfördes borde avvaktas. En departementspromemoria Könsstympning – borttagande av kravet på dubbel straffbarhet (Ds 1999:3) har nu nyligen remitterats.

Regeringens avsikt är att under våren lägga fram ett förslag till ändring i lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning med sagda innebörd.

Utskottet vill här framföra att utskottet stöder inriktningen på de åtgärder regeringen aviserar. Det kan i sammanhanget anmärkas att utskottet i det nyssnämnda lagstiftningsärendet tillstyrkte ett regeringsförslag som innebar dels att brottsbeteckningen könsstympning infördes, dels att straffskalan skärptes väsentligt. Utskottet ställde sig också positivt till olika förslag om informationsinsatser riktade såväl till berörda invandrargrupper som till yrkesverksamma som kommer i kontakt med föräldrar från länder där sedvänjan med könsstympning praktiseras. Utskottet understödde också att Sverige fortsätter att arbeta aktivt i internationella sammanhang för att motverka könsstympning. Utskottet har naturligtvis alltjämt denna inställning.

Besökslägenheter på kriminalvårdsanstalterna

I propositionen (s. 56 f) redovisar regeringen ett uppdrag till Kriminalvårdsstyrelsen och Socialstyrelsen om en översyn av levnadsvillkoren för barn vilkas föräldrar är intagna i kriminalvårdsanstalt.

Som regeringen anför i propositionen är det en övergripande rättighet för ett barn att bli omvårdat av sina föräldrar. I de fall barnet är skilt från den ena eller båda föräldrarna skall staten respektera barnets rätt att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och en direkt kontakt med föräldrarna utom i de fall det strider mot barnets bästa. Av barnkonventionens allmänna principer följer också att staten skall underlätta kontakten.

Inom kriminalvården pågår det redan en viss verksamhet som syftar till att underlätta för barn och föräldrar att ha kontakt med varandra under anstaltstiden. Inte minst viktigt är, som anføres i motionerna So5 yrkande 2 (kd) och So7 yrkande 7 (v), att det finns möjligheter att under goda och till barn anpassade förhållanden ta emot besök på anstalterna. I detta syfte har det redan inrättats särskilda besökslägenheter på några anstalter och fler sådana planeras.

Utskottet vill för sin del i likhet med vad som anføres i motionerna understryka vikten av att man inom kriminalvården så mycket som möjligt försöker underlätta kontakten mellan barn och föräldrar. Utskottet vill här nämna att det inledningsvis nämnda uppdraget till Kriminalvårdsstyrelsen och Socialstyrelsen har resulterat i rapporten Barn med frihetsberövade föräldrar som innehåller en mängd konkreta synpunkter på hur man kan underlätta kontakten mellan barn och föräldrar som avtjänar fängelsestraff. Det handlar ju inte enbart om utformningen av besökslokalerna utan också om sådana praktiska saker som telefonkostnader, besöksider och permissioner vid för barnet viktiga händelser, m.m. Utskottet har för avsikt att i annat sammanhang återkomma till dessa frågor under det kommande året.

Justitieutskottet konstaterar att det pågår ett utvecklingsarbete inom kriminalvården som syftar till att göra det möjligt för barn och föräldrar att upprätthålla kontakten under verkställigheten i anstalt. I det sammanhanget har frågan om besökslokalerna särskilt uppmärksamats och det pågår en utbyggnad av besökslägenheter och besöksrum som anpassats till barns behov. Något särskilt uttalande med anledning av motionerna So5 och So7 i aktuella

delar behövs alltså inte, och justitieutskottet föreslår att socialutskottet avstyrker dem.

1998/99:JuU2y

Stockholm den 28 januari 1999

På justitieutskottets vägnar

Gun Hellsvik

I beslutet har deltagit: Gun Hellsvik (m), Ingvar Johnsson (s), Märta Johansson (s), Margareta Sandgren (s), Alice Åström (v), Ingemar Vänerlov (kd), Anders G Högmark (m), Maud Ekendahl (m), Helena Frisk (s), Yvonne Oscarsson (v), Ragnwi Marcelind (kd), Jeppe Johnsson (m), Kia Andreasson (mp), Gunnel Wallin (c), Siw Persson (fp), Göran Norlander (s) och Yilmaz Kerimo (s).

Till socialutskottet	1
Inledning	1
Utskottet.....	1
Avgränsning av yttrandet	1
Frihetsberövande påföljder.....	1
Barn som offer för brott	2
Könsstympning	4
Besökslägenheter på kriminalvårdsanstalterna.....	5